

Aachen magyar kincsei

Nagy Károly császár kedvelt tartózkodási helye és végső nyughelye, a középkori német koronázó város, Aachen már a kora középkorban fontos, Rómával vetekedő zarándokhely volt, a legnagyobb az Alpoktól északra eső területen. Nagy tömegek zarándokoltak el a császár által építtetett Szűz Mária-palotakápolnába, ahol négy nagy szentföldi ereklyét őriztek: Szűz Mária ruháját, Szent József harisnyait, azt a kendőt, melyen Keresztelő Szent János levágott feje nyugodott és azt az ágyékkötőt, mely a keresztben függő Jézust fedte. Július 17-én, a székesegyház felszentelésének ünnepén a szent ereklyéket körmenetben hordozták körül.

A XIII. századtól alakult ki az a szokás, hogy nagy zarándoklatokat csak hétévenként tartottak, amikor az ereklyéket a búcsú előtti és utáni hét napon keresztül a dóm toronygalériájában nyilvánosan kiállították, bemutatták. A nagy búcsújárások (*Aachenfahrtok*) a XVI. század közepéig tartottak, amikor a város egy időre Németalföld része lett, megjelent a reformáció, bár Aachen hamarosan visszanyerte katólikus többségét.

Aachen magyar kapcsolatai bizonyíthatóan Szent István király idejéig nyúlnak vissza. Első királyunk a székesfehérvári bazilikát Nagy Károly aacheni példáját követve Szűz Mária tiszteletére alapította. Ugyanúgy királyi kápolna volt, prépostság működött mellette, itt őrizték a királyi kincseket, ereklyekincseket és a koronaékszereket, itt zajlott a koronázás, és itt helyezték el az uralkodói trónust. Szent István is ezt a bazilikát választotta temetkezőhelyéül, ugyanúgy, ahogy Nagy Károly az aacheni bazilikát.¹

A magyarországiak aacheni zarándoklatait a felvidéki bányavárosokba, a Szepességbe és Erdélybe betelepített vallon és Rajna-vidéki német telepések honosították meg, akik ily módon ápolták kapcsolataikat szülőföldjükkel. Az *Aachenfahrtok* rajtuk keresztül a magyar hívők körében is hamar kedvelté váltak. Az első bizonyítottan magyarországi zarándok 1307-ben a szepességi Berzeviczy Kabos mester volt, akit négy társával együtt a szepesi szászok ispánja római, bari, compostellai és aacheni zarándoklatra kötelezett.²

Nagy Lajos király édesanyja, az özvegy Erzsébet királyné 1357-ben népes kísérettel zarándokolt Aachenbe. A kegyhelyet gazdagon megajándékozta, a ma is meglévő kincsek egy része ekkor került ide. A bőkezű király valószínűleg ennek hatására alapított és építtetett kápolnát a dómban, az ide zarándokló magyarok részére. Ebben oltárokat emelt Szent István, Szent Imre és Szent László ereklyéivel. A hívek lelki gondozására két magyar kápláni állást is alapított, s megfelelő jövedelmükről is gondoskodott. A kápolna 1366-ban már biztosan felépült, mert V. Orbán pápa egyik bullájában már kiváltságokkal látta el a Szent László tiszteletére emelt kápolna káplánját.³

1374-ben maga Nagy Lajos is megfordulhatott Aachenben. A magyar kápolnában elhelyezett magyar szentek ereklyéi némileg magyarrá is tették a kegyhelyet. Ezt követően nagy számban látogatták a magyar zarándokok. „*A magyaroknak népe minden hét évben oly nagy tömegben és oly nagy jámborsággal jön távoli országukból bűne bocsánatának az elnyerése érdekében arra a helyre [Aachenbe] Szűz Máriát meglátogatni és imádni, s a szent ereklyéket megtekinteni, hogy mindazok szívében, akik között elhaladnak, megújul a hitnek tüze és az Isten iránti szeretet*” – állapítják meg a XIV. század közepén német források.⁴

Az egykorú krónikások és zarándokok tudósításai szerint valamennyi nemzet közül a magyarok vettek részt legnagyobb számban az aacheni búcsújárásokon. Valószínűleg sokan zarándokoltak el Aachenbe 1414-ben, Zsigmond magyar király német királlyá koronázása alkalmával is. A magyarok nagy számát különösen 1489-ben, 1510-ben, 1517-ben és 1524-ben emelik ki. A keresztekkel, gyertyákkal, zászlókkal énekelve vonuló több száz fős zarándokcsoportok a Bécs – Passau – Regensburg – Nürnberg – Frankfurt – Mainz – Koblenz – Andernach – Weiden útvonalon jutottak el Aachenbe. A magyar zarándokok bevonulása a városba mindig nagy esemény volt az ottaniak számára. Azonnal a székesegyházhoz vonultak. Térden csúszva haladtak végig a templomon, egészen a Szűz Mária-oltárig, s ott felajánlották magyar pénzekkel díszített gyertyáikat.⁵ A zarándoklatok a reformáció és a török hódoltság

¹ Györfly György: István király és műve. Bp., 1977. 319–320.

² Bálint Sándor–Barna Gábor: Búcsújáró magyarok. Bp., 1994. 33, 38.

³ Tömöry Edith: Az Aacheni magyar kápolna története. Bp., 1931. 5–6.

⁴ Pásztor Lajos: A magyarság vallásos élete a Jagellók korában. Bp., 1940. 125–126.

⁵ Pásztor Lajos i. m. 126, 128.

korában sem szüneteltek. Az aacheni magyar zarándoklatok véglegesen II. József tiltó rendelkezésére, 1782 után maradtak el.

A Nagy Lajos által építtetett gótikus kápolna a székesegyház déli oldalán közvetlenül csatlakozott a Karoling kori oktogonhoz, Nagy Károly nyolcszögű templomához. A király egyidejűleg gondoskodott a kápolna jövedelméről is. Aachen környékén földeket vásárolt, melyek jövedelméből történt a magyar kápolna karbantartása és a magyar káplánok ellátása. Kincsekkel és szükséges egyházi felszereléssel is ellátta őket. Miseruhákat, kelyheket, oltárdíszeket, gyertyatartókat, misekönyvet adományozott 1367-ben a kápolnának.

1656-ban nagy tűzvész pusztított a városban, ekkor a magyar kápolna tetőzete is leégett. A következő évben az ott őrzött kincseket a városházára menekítették, hogy megőrizze a pusztulástól, majd egy ládába zárva kerültek ismét vissza helyükre. A kápolna állapota fokozatosan romlott, a következő évszázad húszas éveiben készült jelentés szerint elhanyagolt, riasztó látványt nyújtott.

Mária Terézia korában újra az érdeklődés középpontjába került az aacheni magyar kápolna, amikor az örökösödési háborúban részt vevő magyar főurak gyakran megfordultak a városban, ahol a császári seregek főhadiszállása volt. 1747-ben Batthyány Károly tábornagy a többi magyar tábornokkal egyetértésben megbízást adott Johann Couven városi építésznek a kápolna újjáépítési terveinek elkészítésére. A következő évben megkezdődtek a munkák. Teljesen lebontották a gótikus kápolnát, s letették az új kápolna alapkövét. Az építkezés azonban lassan és nem az eredeti terveknek megfelelően, sok hibát elkövetve haladt. A hanyag építkezés miatt a falak megsüllyedtek és dűledeztek. Emiatt 1755-ben az egész épületet le kellett bontani. A kápolna újbóli felépítéséről gyorsan intézkedtek, 1756-ban Moretti milánói építész bízta meg a munkával. 1764 végére tető alá került a kápolna, de a belső díszítések még négy évig zajlottak.

A barokk-klasszicista kupolás kápolna külső sarkainál lekerekített négyzet, belül kör alaprajzú, egyik oldalával a székesegyházhoz, másik oldalának felével a déli lépcsőtoronyhoz simul. A három ablak és a bejárat felett egy-egy nagy címer látható, a legdíszesebb a bejáratl szemközti, amely Nagy Lajos címere, volutás és girlandos díszítéssel körülvéve. A címer fölött stilizált korona, két oldalán pedig széles redőjű drapéria hull alá. Alatta fekete táblán a „FUNDATA A LUDOVICO I REGE HUNGARIAE ANNO 1374” felirat olvasható. A bejárat fölötti íven Mária Terézia, jobbra I. Ferenc, balra II. József címere látható.

*Szent István szobra
az aacheni magyar kápolnában*

*Szent László szobra
az aacheni magyar kápolnában*

A kápolna fülkéiben négy magyar szent szobra kapott helyet. Szent István jobb kezével egy keresztre támaszkodik. Fején a magyar korona, testét páncél fedi, melyet köpeny borít. A koronás Szent László jobb kezében kormánypalcát tart, bal kezével egy ovális pajzsra támaszkodik. Szent Imre kezében kormánypalcát és liliomot tart, bal kezét szívére teszi. A negyedik szobor Szent Adalbertet ábrázolja, püspöki ornátusban, bal kezével pásztorbotjára támaszkodik, jobbában könyvet tart. A jobb oldali belső falon, egy fekete márványtáblán találkozhatunk a magyar szent királyok és királynéok latin nyelvű felsorolásával.

Nagy Lajos király adományait ma a kincstár emeleti helyiségében külön teremben láthatjuk. Az uralkodó az 1367-ben és 1381-ben felvett leltárak szerint két táblaképet adományozott a magyar kápolnának, míg egy harmadikat valószínűleg a templomnak ajándékozhatott. Jelenleg a kincstárban őrzik mindhárom képet, amelyek azonban sajnos már nem eredetiek. Egy 1767-ben felvett leltár szerint oly rossz állapotban voltak, hogy ötvösműví foglataikból kiemelték és másolatokkal pótolták azokat. A két *Madonna a Gyermekkel*, valamint a *Mária megkoronázása* képek tehát csak a pompás ötvösműví keretelése XIV. századi, míg maguk a képek XVIII. századi másolatok.⁶ A képeken az alakok hátterét a máriacelli kegyképhez hasonlóan gótikus Anjou-liliomok adják. A fejek körüli aranyozott ezüst dícsfényt értékes ékkövekkel rakták ki. Mindhárom kép fára festett temperakép, aranyozott ezüst keretüket a levélornamentika között a magyar és a lengyel címerek díszítik. Az ötvösség és a festészet határvidéki lenyomatainak alkotásai magyar munkák.

*Madonna a Gyermekkel,
táblakép az aacheni magyar emlékhelyen*

*Mária megkoronázása,
táblakép az aacheni magyar emlékhelyen*

Az első Madonna-képen (mérete: 58x50 cm) a fejét kissé lehajtó Mária jobb karján tartja a gyermek Jézust, aki jobb kezét áldásra emeli, baljában pedig nyitott könyvet tart. Mindkettőjüket aranszínű ruhában látjuk, Mária ruháját kék színű, arany liliomokkal ékesített palást borítja, melyet elől csat kapcsol össze.

A második Madonna-képen (mérete: 52,5x42 cm) Mária sötétkék köpenyt, alatta aranszínű ruhát visel, s bal kezével az ülőben ülő kis Jézus felé mutat. A Gyermekek vörös és aranszínű ruhát visel, s bal kezével édesanyjára mutat.

A Mária megkoronázása képen (mérete: 52x42 cm) a trónon ülő Krisztus a mellette álló, imádkozó édesanyja felé fordul, mindkét kezét feje fölé emeli, hogy megkoronázza őt. Korona azonban nem látható a mai képen, az ötvösmunkaként rátéve valószínűleg elveszhetett.

Nagy Lajos 1367-ben Henrik pilisi apáttal küldte el a gazdag egyházi felszerelést Aachenbe: 3 mise-ruhát, 4 tunikát, 5 miseinget, 3 selyem cingulust, 3 oltár teljes díszét és egy misekönyvet. Ezenkívül a

⁸ *Dercsényi Dezső*: Nagy Lajos kora. Bp., 1941. (reprint: 1990) 150.

kápolna teljes ötvös felszerelését, 2 aranyozott kelyhet, 2 arany és 2 ezüst ampolnát, 2 ezüst gyertyatartót, 3 ereklyetartót Szent István, Szent László és Szent Imre ereklyéivel, 2 ezüsttel bevont táblát. Ennek a fejedelmi ajándéknak ma már csak töredéke van meg az aacheni kincstárban. Megvan a 2 gyertyatartó, a 3 ereklyetartó, azonkívül az egyik oklevélben sem szereplő 2–2 kisebb magyar, illetve lengyel címer, 2 gazdagon díszített nagyobb magyar címer és a már említett 3 táblakép. A címerek nem szerepeltek az eredeti oklevelekben, csak 1657-től kezdve jelentek meg a leltárakban, ami alapján azt feltételezik, hogy az egyházi misekönyvek kötéséhez tartozhattak. A misekönyvek viszont 1657-től eltűntek a leltárakból. Valószínű, hogy a négy kis címer a misekönyv sarkait, a két nagyobb pedig az elő- illetve hátoldal kötését díszítette.⁷

A két 23 cm nagyságú gyertyatartó aranyozott ezüsből készült, a négykaréjos talpán lévő négy rombuszalakba áttetsző zománccal két-két magyar Anjou-címert és Nagy Lajos struccos címerét helyezték. A három 35 cm magas ereklyetartó szintén aranyozott ezüsből készült. Kettőn látható Nagy Lajos király címere, áttetsző sötétkék és vörös-fekete zománccal. Míg az egyik kristály ereklyetartórész henger alakú, melyet a kettőskereszttel díszített hatoldalú pikkelyes torony fed, a másik kettő viszont kupaformájú, fedele szintén kristályból készült, melyet a kereszten függő Megváltó koronáz. A múzeumban korai, XV. századi bécsi munkának vannak feltüntetve, ami nyilván téves adat, mivel az ereklyetartókat bizonyítottan Nagy Lajos küldte Aachenbe.

A címerek közül a két kisebb (15 cm hosszú) Nagy Lajos teljes címerét ábrázolja, a vörös pólyás és kék lilios címerpajzsra támaszkodó koronás sisakot, melyen a struccotlakk között szájában aranypatkót tartó strucc áll. A lengyel címerpár pajzsán vörös zománccmezőben ezüst sast ábrázol. A pajzsra támaszkodó sisakon kiterjesztett szárnyú ezüst sas ül.

A két 22x16 cm-es nagyobb címeres ékszer igen gazdagon díszített. A közepén elhelyezkedő, zománccal díszített, hétszer vágott vörös-ezüst és lilios hasított címerpajzsot két sárkány tartja. A pajzsot apró ablakos, tornyos házakból és a kapukat tartó emberfejű oroszlánokból álló elemek koszorúzzák, melyet oldalról két griff által tartott feliratos keret vesz körül. A felső részen a keretet három fülkés, tornyos épülecsoport koronázza. Kék és zöld zománc háttér előtt Szent László, Szent Imre és Szent István álló alakja, valamint Lajos struccos címere látható. A két nagy címer teljesen egyforma, csak a felirat – egy német Mária fohászból vett idézet – tér el egy betűvel. Az Anjou-kori ötvösmunkák Nagy Lajos király udvari műhelyének mívés termékei.

A kincstár emeleti különtermében még két díszes filigrán ezüst kehely érdemel említést. Mindkettő a XVI. század elején készült Magyarországon. Az eredetüket nem tudjuk biztosan, a helyi kutatók valamelyik nagy aacheni zarándoklat során tett adománynak tartják. Vélhetően Habsburg Mária (1505–1558) magyar királyné lehetett az adományozó, aki kétségtelenül szíven viselte az aacheni zarándokhelyet.

Az említett, bizonyíthatóan magyar eredetű műkincseken kívül több más műalkotást is őriznek a kincstárban, melyek valószínűleg szintén magyar eredetűek lehetnek. Ezek közül legfontosabb Nagy Károly 186 drágakövel díszített XIV. századi hermája, melynek talpazatát arany liliosok ékesítik, utalva az adományozóra. Szent Imre és a lengyel Szent Szaniszló tizenkét szögletű kristály ereklyetartóját az aacheni tanács leltára a magyar kápolna tulajdonának ismerte el, tehát ez is az Anjouk ajándéka lehetett. Szent Simeon ereklyetartója pedig valószínűleg Zárából kerülhetett ide, akkor, amikor Erzsébet királyné a díszes zárai ereklyetartót elkészíttette. Az alkotás ugyanabban a korban készült, s talán még ugyanaz a mester is készítette, aki Szent Simeon zárai ezüst koporsóját alkotta.⁸

Mindezek a kincsek nem ismeretlenek a magyar művészettörténeti kutatás előtt, azonban nemigen kerültek be a köztudatba. Mivel az aacheni zarándoklatok ma már gyakorlatilag ismeretlenek a magyar búcsújárók körében, s a város is kiesik az ismert magyar turistaútvonalak fő sodrából, talán ez az írás felhívja a figyelmet erre a távoli, de igen fontos és műkincsekben gazdag magyar emlékhelyre.

Udvarhelyi Nándor

⁷ *Dercsényi Dezső*: i. m. 168.

⁸ *Pór Antal*: Keszei Miklós. Bp., 1904. <http://mek.oszk.hu/05600/05622/html/>